

Канапе Окано*

Градски универзитет за
стране студије у Кобеу
Факултет за стране студије
Одсек за русистику

UDK 811.161.25(497.113)'367.625

doi: 10.19090/rs.2024.8.32-54

Оригиналан научни рад

примљен 11.09.2024.

прихваћено за штампу 03.11.2024.

СЛОВЕНСКИ ГЛАГОЛИ ОЛФАКТОРНЕ ПЕРЦЕПЦИЈЕ И ЊИХОВЕ ПАРАЛЕЛЕ У БАЧКО-СРЕМСКОМ РУСИНСКОМ ЈЕЗИКУ**

Овај рад је посвећен анализи базичних глагола олфакторне перцепције у бачко-сремском русинском језику, с посебним освртом на њихову етимологију и семантичку организацију. Гледано с аспекта словенске етимологије, као и у другим савременим словенским језицима, и овај језик поседује глаголе олфакторне перцепције који су настали од прасловенског лексичког фонда. Међутим, у сваком језику, њихова дистрибуција и лексички системи организовани су у мањој или већој мери на различите начине. У раду је размотрен лексички систем базичних глагола олфакторне перцепције у наведеном језику, при чему су потврђени следећи закључци: (1) размотрени језик поседује глаголе за означавање олфакторне ситуације који су настали од прасловенских **njuxati* (*нюхац, нюхциц*), **raxati* (*пахц*), **raxoti* (*пахнуц*), **čuti* (*буц чуц, чуц ше*) и **smǝrděti* (*шмердзиц*); (2) у размотреном језику се уочава опозиција између пет главних семантичких зона перцепције, као и њихово разликовање помоћу лексичких и граматичких средстава; (3) лексички систем размотреног језика показује највише сличности са језицима који су генетски и ареално повезани.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: семантика, етимологија, лексикализација, глаголи олфакторне перцепције, русински језик, словенски језици.

* okano_kaname@inst.kobe-cufs.ac.jp

** Рад је настао у оквиру истраживачког пројекта који финансира JSPS KAKENHI (број гранта JP21K13004).

1. УВОД

Перцепција је најосновнији и најважнији когнитивни процес обраде и тумачења ради поимања спољашњег света и остварује се помоћу добијања информација преко чулних органа човека. Различити аспекти перцептивног акта одражавају се не само у когницији човека, већ и у језику којим се он служи. Начинима и стратегијама језичке репрезентације перцептивног акта посвећен је до сада значајан број студија које изучавају језике из најразличитијих група из општелингвистичке и типолошке перспективе (Viberg, 1984; 2008; 2015; 2019; 2021; Gisborne, 2010 и многи други), а обим ових студија обухвата и „велике“ словенске језике (в. о руском Apresjan, 1995; Padučeva, 2004; о руском и српском Popović, 2016; о руском и украјинском Kaliušenko, 2014; о српском Ivić, 2005; Sanković, 2023; о хрватском Mihaljević, 2009; о старословенском Grković-Mejdžor, 2013 и многи други). Међутим, ситуација са бачко-сремским русинским језиком који спада у скупину такозваних „малих“ словенских књижевних језика је сасвим друкчија: у лингвистичкој русинистици глаголи перцепције и питања везана за њих још увек нису довољно изучени изузев неколико претходних студија које изучавају глаголе визуелне и аудитивне перцепције (Okano, 2017; 2022). Овај рад има за циљ да настави проучавање глагола перцепције у језику бачко-сремских Русина провођењем семантичке анализе глаголских лексема које описују различите ситуације везане за чуло мириса. У наредним редовима скренућемо пажњу на етимологију и семантичку организацију базичних глагола олфакторне перцепције у словенским језицима и њихове паралеле у бачко-сремском русинском језику.

2. ЛЕКСИКАЛИЗАЦИЈА ГЛАГОЛА ОЛФАКТОРНЕ ПЕРЦЕПЦИЈЕ

Олфакторна перцепција, односно чуло мириса, једна је од најосновнијих перцептивних ситуација, али у лексичком систему глагола перцепције заузима релативно периферно место у поређењу са визуелном и аудитивном перцепцијом које нам дају прецизније и репрезентативније информације о спољашњем свету. Претходне студије су класификовале глаголе перцепције на различите начине користећи различите терминологије, али се њихове класификације могу сумирати на следећи начин: базични глаголи перцепције поседују тернарну опозицију појмова, односно значења активне перцепције (нпр. *Деца гледају животиње; Сваки дан слушам радио*), значења инертне перцепције (нпр. *Мачке виде и у мраку; Чујем мајчин глас*) и значења пасивне перцепције (нпр. *Одавде се види торањ; Кроз прозор се чује музика*) (Apresjan, 1995: 357; Gisborne, 2010: 4–8; Padučeva, 2004: 202–203 и др). Даље је разрадио и развио ову тернарну класификацију шведски лингвиста А. Виберг који је

разврстао глаголе перцепције на следећи начин: глаголи перцепције деле се на такозване **глаголе перцепције засноване на експеријенсеру** (Experience-based verbs) који траже субјекта-експеријенсера као обавезног учесника ситуације и на такозване **глаголе перцепције засноване на феномену** (Phenomenon-based verbs) који директно реферишу о ономе што је перципирано (Viberg, 2019: 18). Први тип глагола се даље раздваја на две групе: прва је (1) група **глагола перцептивне активности**¹ (activity verbs) који се подударају са значењем активне перцепције, док се на другу групу односе (2) **глаголи перцептивног искуства** (experience verbs) који се подударају са значењем инертне перцепције. Када се ради о чулу мириса, код глагола перцептивне активности субјекат-експеријенсер интенционално врши перцептивни акт помоћу свог чулног органа мириса и спознаје мирис, односно објекат-стимул (нпр. *Ја миришем нови парфем*), а при томе резултат тог перцептивног акта не мора обавезно бити исказан експлицитно (Viberg, 2008: 124). При реализацији значења перцептивног искуства, односно значења инертне перцепције, субјекат-експеријенсер осећа стимул без икаквих физичких напора (нпр. *Још увек осећам мирис роштиља од јуче*) и, за разлику од значења перцептивне активности, ово значење је најчешће праћено резултатом неконтролисаног перцептивног акта (Viberg, 2008: 124). Други тип глагола је подељен на три подређене групе и то су (3) **сензорни копулативни глаголи** (sensory copulas) који у својству субјекта траже феномен опажен чулним органима, а као допуну уз глагол – адвербијалну или предлошко-падежну конструкцију (нпр. *Овај парфем мирише на руже; Овај парфем мирише елегантно*), (4) **глаголи перцептибилности** (perceptibility verbs) који указују на могућност опажања неког мириса или пасивно остварење перцептивног акта у којем се експеријенсер налази ван кадра, односно постаје посматрач ситуације (нпр. *Ту још увек мирише на лаванду*) и, најзад, (5) **сензорни глаголи** (sensory verbs) који изражавају степен квалитета и интензитета опажаних стимула и најчешће имају конкретизована лексичка значења (нпр. *смрдети, воњати, заударати, баздети* и сл.) (Viberg, 2015; 2019). При лексикализацији олфакторних ситуација значајну улогу играју експеријенсер који је, по правилу, живо биће са способношћу да перципира мирис преко свог чулног органа мириса, и стимул који је сам мирис, такође носилац или продуцент мириса. Ова два актанта се појављују у позицији субјекта и објекта на нивоу површинске структуре, односно на нивоу синтаксе (Kaliušenko, 2014: 105–106). На пример, у реченици *Ја миришем нови парфем* експеријенсер *ја*_{Nom} врши функцију синтаксичког субјекта, док је стимул *парфем*_{Acc} у функцији синтаксичког објекта. Поред тога, потребно је додати да субјективна оцена субјекта-експеријенсера, односно говорника или вршиоца радње утиче на избор лексеме: управо због тога се у српском језику, на пример, употребљава базични глагол олфакторне

¹ Због избегавања терминолошких недоумица, у раду се даље примењују називи *глаголи перцептивне активности* и *глаголи перцептивног искуства* који одговарају Виберговим activity verbs и experience verbs.

перцепције *мирисати* кад је мирис неутралан или пријатан за субјекта-експеријенсера, а кад му је мирис крајње непријатан, онда ће бити употребљен сензорни глагол *смрдећи* који искључиво описује ситуацију са смрадом (Ivić, 2007: 298–299).

3. ЕТИМОЛОГИЈА И СЕМАНТИЧКА ОРГАНИЗАЦИЈА СИСТЕМА СЛОВЕНСКИХ БАЗИЧНИХ ГЛАГОЛА ОЛФАКТОРНЕ ПЕРЦЕПЦИЈЕ

Прасловенски лексикон поседује следеће лексеме које су на неки начин повезане са семантиком олфакторне перцепције. То су **пахати*/**пахнути*, **vonjati*, **smьrděti*, **njuxati*, **čuti*, **řxati*, **dušiti* и **pъzděti*. Иако наведене лексеме функционишу релативно активно у свим савременим словенским језицима, дистрибуција њихових когната и појединачних значења разилази се у мањој или већој мери, јер су у тим језицима лексички системи глагола олфакторне перцепције организовани на различите начине.

Глаголи **пахати*/**пахнути* су као своје примарно значење означавали ‘дувати, пирити’ и освојили олфакторно значење резултатом семантичке трансформације – ‘струја ваздуха преноси мирис нечега’ (Brückner, 1974: 389; ERHSJ, 2: 585–589; ÈSSJA, 40: 205–206; ESUM, 4: 320; Fasmer, 1986, Krylov, 2005). Когнати настали од глагола **пахнути* широко су распрострањени међу савременим словенским језицима, нарочито у источно- и западнословенским језицима. У руском, белоруском, украјинском карпато-русинском и пољском језику **пахнути* функционише као сензорни копулативни глагол – нпр. рус. *пахнуть* (MAS), блр. *пахнуць* (TSBM), укр. *пахнути* (SUM), крсн. *пахнути* (RRS), пољ. *pachnieć/pachnąć* (SJP). Наведени когнати врше функцију сензорних копулативних глагола што значи да могу изражавати и пријатан и непријатан мирис зависно од контекста (уп. укр. *пахнути добре, смачно, гарно, погано, неприємно* ‘мирисати добро, укусно, лепо, лоше, непријатно’). У чешком, словачком, лужичко-српским и јужнословенским језицима (изузев словеначког и македонског) овај глагол је такође присутан, али најчешће као сензорни глагол на периферији лексичког система или у дијалектима: чеш. *páchnout* ‘(јак) смрдети’, слч. *páchnuť* ‘(јак) смрдети’; с.-х. *пахнути/pahnuti* који су глаголи свршеног вида за *пахати/pahati* ‘мирисати, смрдети’, буг. дијал. *пахна* ‘почети мирисати’ (ÈSSJA, 40: 208). У поређењу са **пахнути*, глагол **пахати* налази своје когнате углавном на периферији лексичког система стандардног језика или у дијалектима: на пример, у чешком, словачком, српском и хрватском његови когнати спадају у скупину сензорних глагола, док у карпато-русинском функционишу као глаголи перцептивне активности – нпр. чеш. *zapáchat* ‘непријатно мирисати, мало смрдети’ (ISSĚ), слч. *zapáchat*

‘непријатно мирисати, смрдети’ (SSJ), с.-х. *nāxatu/na'xatu* ‘заударати, смрдети’ (RMS, 5: 366), крсн. *пахати* ‘њушити, мирисати’ (RRS).

Један од најраспрострањенијих глагола олфакторне перцепције јесте **smǝrděti* (од праиндоевропског корена **smerd-/smord-* ‘смрдети’) који поседује когнате у свим савременим словенским језицима (Brückner, 1974: 532; ERHSJ, 3: 294–295; Pokorny, 1959: 970). Ова лексема функционише као сензорни глагол означавајући ситуацију у којој експеријенсер опажа крајње непријатан мирис – нпр. блр. *Моцна смярдзеў тлеючы торф* ‘Јако је смрдео тресет који тиња’ (TSBM), слч. *To mäso už smrdí* ‘Ово месо већ смрди’ (SSJ), буг. *Тор мрџен смърди сред трънливо дворище* ‘Балега смрди усред трновитог дворишта’ (RBE). Когнати настали од **smǝrděti* су непрелазни глаголи и у позицији субјекта обично стоји стимул, тј. сам мирис, његов носилац или продуцент и ова особина потврђује запажање М. Ивић да се семантички маркирани српски глагол *смрдети* никад не употребљава са акузативом директног објекта (Ivić, 2007: 298), као и Вибергову класификацију да сензорни глаголи не морају директно да реферишу на експеријенсера (Viberg, 2019: 18–19). Изузетак чини македонски глагол *смрди* који се употребљава као прелазни глагол свршеног вида и означава ‘учинити нешто да смрди’ – мак. *Многу сте ја смрделе собата* ‘Чинили сте да соба смрди’ (DRMJ). Дакле, македонски *смрди* нема функцију сензорног глагола и његов повратни облик *се смрди* такође има резултативно значење ‘постати смрдљив’ – мак. *Се смрдела веќе рибата* ‘Риба је већ засмрдела’ (DRMJ).

Не мању распрострањеност показује **vonjati* образовано од именице **vonja* која је примарно означавала ‘мирис’ (Brückner, 1974: 630–631; Fasmer, 1986; ESUM, 1: 425). Многи словенски језици су развили дато примарно значење у значење опажања непријатног мириса мада се у сваком језику разликује интензитет непријатног мириса који се изражава његовим когнатима: рус. *вонять* (MAS), укр. *воняти* (SUM), крсн. *воняти* (RRS), пољ. *wonieć* (застр.) (SJP), буг. *воня* (RBE), док је словеначки глагол *vonjati* стекао супротно значење, односно ‘издавати пријатан мирис’ – нпр. *Iz kuhinje vabljivo vonjajo jedi* ‘Из кухиње примамљиво миришу јела’ (SSKJ). Српски и хрватски глагол *воњани/vonjati* је у том погледу неутралан и оцена омирисаног зависи од контекста (мада се најчешће ради о непријатном мирису) – нпр. *Зидови воњаху тамјаном и кавом* (RMS, 1: 418). У чешком, словачком и лужичким језицима, за разлику од других савремених словенских језика, **vonjati* је постао сензорни копулативни глагол и функционише као један од базичних глагола олфакторне перцепције – нпр. чеш. *Mateřidouška sladce voní* ‘Мајчина душица слатко мирише’ (ISSČ), слч. *Prenikavo voňali dozrievajúce jablká* ‘Снажно су мирисале зреле јабуке’ (SSJ). Руски когнати *обонять* добијен резултатом префиксације **ob-* + **vonjati* (Fasmer, 1986) функционише као глагол перцептивног искуства (MAS), мада фреквенција његове употребе није

толико висока у савременој језичкој пракси.

Глагол **njuhati*, за чију етимологију још увек не постоји општеприхваћено мишљење, такође спада у скупину базичних глагола олфакторне перцепције. Прва интерпретација се ослања на то да је овај глагол настао од глагола **qxati* и иницијално **n-* је добијено од префикса/предлога **sъn-* или **vъn-* резултатом преразлагања, док друга интерпретација тврди да овај глагол потиче из праиндоевропског ономатопејског корена **neu-ks-* (**neu-s-*) ‘њушити, мирисати’ чији се когнати срећу у неким сродним језицима: готски *bi-niuhsjan* ‘пратити, улазити у траг’, англосаксонски *nīosan* ‘истражити’, енглески *nuzzle* ‘рити њушком’ и др (ESSJA, 25: 158; Fasmer, 1986; ESUM, 4: 122; Pokorny, 1959: 768–769). У савременим словенским језицима такође су присутни когнати за **njuhati* везани за олфакторну семантику: у руском, белоруском, украјинском, лужичким, српском и хрватском језику дати глагол функционише као базични глагол за означавање олфакторне активности – рус. *нюхать* (MAS), блр. *нюхаць* (TSBM), укр. *нюхати* (SUM), пољ. говор. *niuchać* (SJP), глуж. *nuchać* (HS), длуж. *nuchaś* (DNS), с.-х. *њушиту/њушити* (RMS). У словачком и бугарском језику се дати глагол употребљава претежно за животиње у значењу ‘тражити нешто њушком’ – слч. *ňuchať* (SSJ), буг. *нюхам* (RBE).

Глагол **čuti* налази своје порекло у праиндоевропском корену **(s)keu-* ‘давати пажњу, опажати помоћу чулних органа’ (ESUM, 6: 358–359; ESSJA, 4: 134–136; Fasmer, 1986; Králik, 2015: 109). У неким словенским језицима наведени глагол је стекао статус базичног глагола аудитивне перцепције и најчешће означава ситуацију са перцептивним искуством, односно значење ‘чути’ – нпр. блр. *чуць* (TSBM), укр. *чути* (SUM), крсн. *чути* (RRS), слч. *počut’, čut’* (SSJ), с.-х. *чутул’чути* (RMS; RSJ), буг. *чувам* (RBE). Осим аудитивне перцепције, глагол **čuti* означава и олфакторну перцепцију: у руском, лужичким, чешком, словачком језику његови когнати функционишу као глаголи перцептивне активности и глаголи перцептивног искуства – уп. рус. *чують* (MAS), пољ. *czuć* (SJP), глуж. *čuć* (HS), длуж. *cuś* (DNS), чеш. *čichat* (ISSĚ), слч. *čuchať* (SSJ). У белоруском и украјинском **čuti* функционише као глагол опште перцепције и врши функцију глагола перцептивног искуства у комбинацији са именицом ‘мирис’: блр. *адчуваць пах* (TSBM), укр. *відчувати запах* (SUM) ‘осећати мирис’.

Глагол **qxati* је етимолошки повезан са именицом **vonja* ‘мирис’ (ESUM, 6: 54; Fasmer, 1986). Иако наведени глагол има релативно мању распрострањеност међу савременим словенским језицима, он функционише као базични глагол перцептивне активности у пољском и словеначком – пољ. *wąchać* (SJP), слн. *vohati* (SSKJ), а руски когнат *благоухать* ‘опојно, пријатно мирисати’ (MAS) стекао је статус сензорног глагола који означава искључиво пријатан за експеријенсера/говорника мирис добивши – највероватније под

утицајем грчког језика – префикс образован од **bolgъ* ‘прекрасан, блистав’ (Fasmer, 1986).

Неки словенски језици су развили олфакторно значење код глагола **dušiti* који је добијен од именице **duxъ* ‘дух’ (ĚSSJA, 5: 153–154, 164–165; ESUM, 2: 150; Fasmer, 1986). У процесу свог развитка наведени глагол је разликовао физичко и олфакторно значење помоћу акцената и интонација (уп. с. *dušiti* ‘гушити, давити’ – *dušiti* ‘мирисати’) или помоћу гласовних опозиција *s–š* (уп. чеш. *dušit* ‘душити’ – *dušit* ‘мирисати’, слч. *dušit* ‘гушити, давити’ – *dušit* ‘мирисати’) (ĚSSJA, 5: 154). Овде се опет уочава семантичка повезаност значења ‘струја ваздуха’ са значењем ‘мирис’ као код глагола **paxati*/**paxŋoti*. Међутим, чешки *dušit* и словачки *dušit* су већ изашли из активне употребе у савременој језичкој пракси. Словеначки когнат *dišati* ‘мирисати’ настали од **dyšati* (ĚSSJA, 5: 205), који је етимолошки повезан са **duxъ* (Fasmer, 1986), врши функцију сензорног копулативног глагола – нпр. *Zrak je dišal od samega cvetja* ‘Ваздух је мирисао на само цвеће’ (SSKJ).

На семантичком пољу олфакторне перцепције периферно место заузима глагол **pъzděti* чији когнати су рус. *бздеть* ‘прдети’ (MAS), укр. *бзди́ти* ‘прдети’ (ESUM, 1: 180), пољ. *bździć* ‘прдети’ (SJP), чеш. *bzdít* ‘прдети’ (ERSJ: 77), слч. *bzdiet* ‘прдети; смрдети, заударати’ (SSJ), слн. *pezdeti* ‘прдети’ (SSKJ), с. *баздети* ‘смрдети, заударати’ (ERSJ: 77), х. *bazdjeti* ‘прдети, смрдети’ (ERHSJ, 1: 125–126), мак. *базди* ‘смрдети, заударати’ (DRMJ), буг. *пъздя* ‘прдети’ (RBE). Ту се уочава слична семантичка трансформација из ‘испуштати гас из црева’ у ‘издавати непријатан мирис’ као и код **paxati*/**paxŋoti* и **dušiti*. Когнати који су стекли олфакторно значење функционишу као сензорни глаголи за означавање перципирања непријатног мириса.

Међу лексемама које означавају ситуације са олфакторном перцепцијом постоје и оне које нису словенског порекла. Српски и хрватски *мирисати*/*mirisati*, македонски *мириса* и бугарски *мириша* су настали на основу именица с.-х. *mirisc*/*miris*, мак. *мирис* ‘мирис’, *миризба* ‘мирис, непријатан мирис’, буг. *миризма* ‘мирис’ позајмљених из грчког језика. Порекло грчке именице *μύρον* ‘миро’ може се повезати са праиндоевропским кореном **smeru-* ‘маст, премаз’ (Beekes, 2010: 983; Pokorny, 1959: 970–971; Fasmer, 1986). Јужнословенски глаголи настали од *μύρον* заузимају централно место у систему глагола олфакторне перцепције и функционишу као глаголи перцептивне активности, сензорни копулативни глаголи, али и глаголи перцептибилности – уп. мак. *Го мирисаше цветето* ‘Он је мирисао цвет’, *Цвеќињата мирисаат* ‘Цвеће мирише’ (DRMJ).

Осим лексичких, граматичка средства такође омогућују словенским језицима да изразе значење перцептивног акта. На пример, значење перцептибилности се реализује у неким словенским језицима помоћу додавања

морфеме настале од прасловенске повратне заменице **sę*. Када ово значење долази до изражаја, експеријенсер који се обично појављује као синтаксички субјекат изоставља се и постаје посматрач ситуације (Pađučeva, 2004: 203). У најчешћим случајевима морфему **sę* добијају глаголи перцептивног искуства. Изражавање значења пасивне перцепције широко је распрострањено међу савременим словенским језицима – нпр. с. *Дим се и даље шири, осећа се мирис гуме, ваздух је прилично загађен, а део обилазнице од шумице до Апатинског пута је затворен* (PL). Поред рефлексивне конструкције, у неким словенским језицима, тачније у украјинском, карпато-русинском, пољском, чешком, словачком, словеначком језику употребљава се посебна безлична (али у неким условима и лична²) предикативна конструкција „**byti* + инфинитив“ која служи као предикат перцептибилности. У позицији инфинитива најчешће стоје глаголи перцептивног искуства и у том случају наведена конструкција означава ситуацију у којој се ради о могућности перцепције – нпр. укр. *В квартирі, з якої було чути запах газу, проживав 64-річний чоловік* ‘У стану из којег се мирисао гас становао је 64-годишњи мушкарац’ (LMN), крсн. *Љцим не дүйшла до коцкы, а ужсе было чути запах нянькового чиру* ‘Нисам још стигла до кавеза, а већ се осећао мирис очеве паленте’ (МЃ), слч. *Vo vzduchu bolo cítiť vůňu knih, nadšenía ale aj kávu* ‘У ваздуху се осећао мирис књига, ентузијазма и кафе’ (SK), слн. *V avto sem natočil včeraј poln rezervoar in danes je bilo vohati bencin v notranjosti* ‘Јуче сам напунио пун резервоар аута и данас се осећа мирис бензина унутра’ (BMW).

Без обзира на то што је већина словенских глагола олфакторне перцепције наслеђена из прасловенског лексичког слоја, у сваком језику је лексички систем организован на посебан начин. У Табели 1 је приказана дистрибуција словенских базичних глагола олфакторне перцепције:

2 О употреби наведене конструкције у украјинском, пољском, чешком, словачком и словеначком језику – в. Šul’žuk, 2010; Jędrzejowski – Staniewski, 2021; Havránek – Jedlička, 1981; Ružička, 1966; Kanazashi, 2019.

Табела 1. Дистрибуција словенских базичних глагола ольфакторне перцепције

	Експеријенсер		Феномен		
	глаголи перцептивне активности	глаголи перцептивног искуства	сензорни копулативни глаголи	глаголи перцептибилност	сензорни глаголи
руски	<i>нюхать</i>	<i>обонять</i> <i>чуютъ</i> <i>оцуцать/чувствовать запах</i>	<i>пахнуть</i>	<i>оцуцаться</i>	<i>благоухать (+)</i> <i>вонять (-)</i> <i>смердеть (-)</i>
белоруски	<i>нюхаць</i>	<i>адчуваць пах</i>	<i>пахнуць</i>	<i>адчувацца</i>	<i>смярдзець (-)</i> <i>смуродзіць (-)</i>
украјински	<i>нюхати</i>	<i>відчувати запах</i> <i>чутти</i>	<i>пахнути</i>	<i>бути відчувати/чутти (запах)</i>	<i>смердити (-)</i> <i>воняти (-)</i>
карпато-русински	<i>пахати</i>	<i>запаховати</i> <i>чутти запах</i>	<i>пахнути</i>	<i>быти чутти запах</i>	<i>воняти (-)</i> <i>смердити (-)</i>
пољски	<i>wąchać</i> <i>niuchać</i>	<i>czuć (zapach)</i>	<i>pachnieć</i> <i>pachnąć</i>	<i>(być) czuć</i>	<i>śmierdzieć (-)</i> <i>cuchnąć (-)</i>
горњолужички	<i>čuchać</i> <i>nuchać</i>	<i>čuć (wóń)</i>	<i>wonjeć</i>	<i>čuć so</i>	<i>smjerdžeć (-)</i> <i>smjerdzić (-)</i>
доњолужички	<i>cuś</i> <i>nuchaś</i>	<i>cuś (wóń)</i>	<i>wónjaś</i>	<i>cuś se</i>	<i>smjerziś (-)</i>
чешки	<i>čichat</i>	<i>cítit vůni</i>	<i>vonět</i>	<i>byť cítit (vůni)</i>	<i>smrdět (-)</i> <i>zapáchat (-)</i> <i>páchnout (-)</i>
словачки	<i>čuchat'</i>	<i>cítit' vôňu</i>	<i>voňat'</i>	<i>byť cítit' (vôňu)</i>	<i>zapáchat' (-)</i> <i>páchnuť (-)</i> <i>smrdieť (-)</i>
словеначки	<i>vohati</i> <i>duhati</i>	<i>vohati</i> <i>duhati</i>	<i>dišati</i>	<i>biti vohati (vonj)</i> <i>vohati se</i>	<i>smrdeti (-)</i> <i>vonjati (+)</i>
хрватски	<i>mirisati</i> <i>njušiti</i>	<i>osjećati miris</i>	<i>mirisati</i>	<i>osjećati se mirisati</i>	<i>smrdjeti (-)</i> <i>pahati (+/-)</i> <i>vonjati (+/-)</i>
српски	<i>мирисати</i> <i>њушити</i>	<i>осећати мирис</i>	<i>мирисати</i>	<i>осећати се мирисати</i>	<i>смрдети (-)</i> <i>пахати (+/-)</i> <i>воњати (+/-)</i>
македонски	<i>мириса</i>	<i>чувствувам мирис</i>	<i>мириса</i>	<i>се чувствува се мириса</i>	<i>мириса (+/-)</i>
бугарски	<i>мириша</i>	<i>чувствам миризма</i>	<i>мириша</i>	<i>чувства се мириша се</i>	<i>воня (-)</i> <i>смърдя (-)</i>

Судећи по горенаведеној табели, можемо рећи следеће: (1) у многим словенским језицима се уочава јасна опозиција између значења перцептивне активности и глагола перцептивног искуства, односно разликовање поменутих двају значења приликом лексикализације (нпр. блр. *нюхаць – адчуваць пах*, чеш. *čichat – cítit vůni*, х. *mirisati – osjećati miris*); (2) многи словенски језици поседују граматичка средства за изражавање значења перцептибилности, односно рефлексивну конструкцију или „**byti* + инфинитив“; (3) у поређењу са визуелном и аудитивном перцепцијом, значење перцептивног искуства је слабије разрађено у многим словенским језицима и стога често не постоје или не толико често се употребљавају посебне лексеме за ово значење и уместо њих се користе глаголи опште перцепције са значењем ‘осећати’ (нпр. рус. *ощуцать/чувствовать запах*, слч. *cítiť vůňi*, буг. *чуствам миризма* ‘осећати мирис’); (4) когнати настали од **пахати*/**пахоти* и **vonjati* у савременим словенским језицима изражавају различите степене интензитета мириса (нпр. рус. *вонять* ‘смрдети’, глуж. *wonjeć* ‘мирисати (и добро и лоше)’, слн. *vonjati* ‘лепо мирисати’ и сл.), док се **smьrděti* употребљава искључиво за изражавање непријатног мириса, мада се степени интензитета смрада или нијансе датог перцептивног акта могу разликовати (нпр. чеш. *smrdět* ‘јасно смрдети’, с.-х. *smrdetu/smrdjeti*, мак. *смрди* ‘учинити нешто да смрди’, *се смрди* ‘постати смрдљив’).

4. ГЛАГОЛИ ОЛФАКТОРНЕ ПЕРЦЕПЦИЈЕ У БАЧКО-СРЕМСКОМ РУСИНСКОМ ЈЕЗИКУ

Овај одељак ће бити посвећен анализи глагола олфакторне перцепције у бачко-сремском русинском језику која се ослања на Вибергову класификацију глагола перцепције. Приликом анализе ћемо скренути пажњу на сличности и разлике са системима глагола олфакторне перцепције у другим словенским језицима.

4.1. ГЛАГОЛИ ПЕРЦЕПТИВНЕ АКТИВНОСТИ

У бачко-сремском русинском језику постоје два глагола која су наслеђена из прасловенског **njuhati*, односно *нюхац* ‘њушити’ и његов деминутивни облик *нюхциц* ‘њушкати’. Оба глагола описују ситуацију у којој експеримент покушава да осети стимул, односно неки мирис или остатак мириса обично непосредним додиром чулног органа мириса са стимулом. Оваква ситуација је најчешће повезана са њушкањем од стране животиња, али може да се употреби и за човека. У *Речнику русинског народног језика* примећује се да се глагол *нюхциц* употребљава искључиво за изражавање њушења од стране животиња (SRNJA, 1: 828) иако се срећу примери у којима је субјекат људско

биће. При употреби наведених глагола експеријенсер се реализује као субјекат на синтаксичком нивоу, док стимул који је тражен од стране експеријенсера појављује се у позицији синтаксичког објекта.

- (1) *Нет нігде знаки цивілізації. Окупали зме ше у озеру, потим зме далей рачковали и нюхали.*

‘Нема нигде знакова цивилизације. Окупали смо се у језеру, затим смо даље бауљали и њушили’ (ІМ)

- (2) [Пшичок] *Нюхал драгу, дзвигал главу же би опахал воздух, але лем бежал и бежал.*

‘[Псић] је њушио пут, подигао је главу да би помирисао ваздух, али је само трчао и трчао’ (ЗН 3/2008 према SRNJA, 1: 828)

- (3) *Шмели нюха доокола и оганя заячки, а я зберам конарчки и складам их до снопа.*

‘Шмели њуши унаоколо и тера зечиће, а ја сакупљам гранчице и слажем их на сноп’ (МК)

- (4) *Лазар ше нагина и вон нюхци посцель.* (ŠV)

‘Лазар се нагиње и њушка кревет’

Поред тога, постоји и синонимичан глагол *пахац* ‘мирисати’ који води своје порекло од прасловенског **пахати*. Надевени глагол, за разлику од горенаведених глагола, не подразумева непосредан додир чулног органа мириса са стимулом, већ експеријенсер удише ваздух да осети мирис нечег или некога који се преноси струјом ваздуха. Уз овај глагол експеријенсер такође стоји у позицији синтаксичког субјекта у облику номинатива, а стимул – у позицији директне допуне у облику акузатива.

- (5) *Прицагуєм цело гу облачку отверам го, хпам вонка главу, закукуєм вонка, пахам швижи воздух и витрик з Дунаю, але ніч од того.*

‘Довлачим тело према прозорчићу, отварам га, гурам напоље главу, провирујем напоље, миришем свежи ваздух и ветрић са Дунава, али ништа од тога’ (ІМ)

- (6) *Зменьовали ше дні и ноци, але пах стретал лем завжатих и нахмурених людзох хтори не мали дзеку пахац квет.*

‘Смењивали су се дани и ноћи, али мирис је сретао само заузете и намрштене људе који нису имали вољу да миришу цвет’ (ЗН 1/2022)

4.2. ГЛАГОЛИ ПЕРЦЕПТИВНОГ ИСКУСТВА

У бачко-сремском русинском језику, као и у многим словенским језицима, недостаје посебна лексема за означавање значења перцептивног искуства. Овом чињеницом се разликује олфакторна перцепција од визуалне и аудитивне перцепције за које постоје посебне лексеме за означавање значења перцепције инертног односно неинтенционалног типа (уп. *видзиц* ‘видети’, *чуц* ‘чути’ – детаљно в. Окапо, 2017; 2022). Међутим, потребно је истаћи да без обзира на недостајање посебне лексеме за означавање датог значења ипак постоји разликовање између перцептивне активности и перцептивног искуства. За изражавање наведеног значења употребљава се глагол опште перцепције *чувствовац* ‘осећати’ (најчешће је праћен именицом *пах* ‘мирис’) који по правилу описује ситуацију са олфакторном перцепцијом која се остварује независно од жеље или интенције експеријенсера.

- (7) *Знаш ти же я ище вше чувствуем пах тей жеми цо сом ю млади орал, з коњми за плугом ходзел од рана до змерку, кельо раз и по мешачку.*

‘Знаш ти да ја још увек осећам мирис ове земље што сам је млад орао, са коњима за плугом ишао од јутра до сумрака, колико пута и по месечини’ (JUP)

- (8) *Можебуц шерцо того Ярацаня пожада знова почуствовац пах пажици, послухац як гуски сича коло долини кед браня гушатка, стретнуц ше зоз давнима пайташами, сушедами, зоз родзину, шестру, ей мужом и фамилию.*

‘Може бити да ће срце овог Јарашчана пожелети поново да осети мирис ливаде, послуша како гуске шиште око долине кад штите гушчићи, сретне се са давним пријатељима, суседима, са родбином, сестром, њеним мужем и породицом’ (RuS)

У тим контекстима није могуће употребити глаголе перцептивне активности као што су *нюхац* ‘њушити’, *нюхциц* ‘њушкати’ и *пахац* ‘мирисати’.

4.3. СЕНЗОРНИ КОПУЛАТИВНИ ГЛАГОЛИ

Сензорни копулативни глаголи реферишу не само о врсти перцептивног модалитета, већ и о дескриптивној и евалуативној особини стеченог чулног утиска. При употреби глагола овог типа њихова допуна може да буде адвербијална и клаузална – на пример, *Душан изгледа лепо у том оделу, Твој брат изгледа као да није се наспавао, Њена идеја звучи привлачно, Његов глас звучи као да долази из телефонске слушалице*. Када се ради о олфакторној

перцепцији, у бачко-сремском русинском језику функцију сензорног копулативног глагола врши глагол *пахнуц* који потиче из прасловенског глагола **пахнѣти*. Наведени глагол захтева различите типове допуна у зависности од значења. (а) Када се описују дескриптивне или евалуативне особине извора или носиоца мириса, у позицији синтаксичког субјекта стоји стимул, док је допуна адвербијална или клаузална која даје дескрипцију или евалуацију мириса о којем се ради.

- (9) – *Гей, ест, але нїяк ше не можем здогаднуц цо би так крашне могло пахнуц.*

‘– Да, има, али никако не можемо да се сетимо шта би овако лепо могло да мирише’ (VN 1/2013)

- (10) *Але кед будзеш мушиц през рок – през два есц чарни хлеб, як блато, а вец достанеш били житни хлеб, та теди осетиши, же вон так пахне, як лозово квице.*

‘Али када будеш морао за годину – за две јести црни хлеб, као блато, а онда добијеш пшенични хлеб, па тада ћеш осетити да он мирише као цвеће лозе’ (НК)

Када се преноси само та чињеница да стимул издаје неки мирис или кад је експеријенсеру јасно из контекста о којем мирису је реч, допуна уз сензорни копулативни глагол *пахнуц* се изоставља. У наведеним значењима експеријенсер је сигуран у то шта или ко издаје мирис о којем се ради, односно у овим случајевима се врста мириса одређује на начин који се експеријенсеру чини најлогичнијим и најприроднијим.

- (11) *Квеце миле не лем прето же пахне.*

‘Цвеће је мило не само зато што мирише’ (ДР)

- (12) *Кед зме прировновали живот у Австралиї и ту цо видзела, наша собешеднїца приємно несподзивана же ше ми ту ище вше квалитетно и здраво костираме, же пожива смачна, же диня пахне у цалей кухнї, же ше дома вари, [...].*

‘Када смо упоређивали живот у Аустралији и овде што сам видела, наша саговорница је била пријатно изненађена што се ми овде још увек квалитетно и здраво хранимо, што је храна укусна, што диња мирише у целој кухињи, што се код куће кува, [...]’ (RS 3.9.2023.)

(б) Кад неки феномен дође у најнепосреднији контакт са извором или носиоцем мириса и због тога постаје миришљав или кад експеријенсер неочекивано осети неки мирис на који мисли, употребљавају се уз наведени глагол предлошко-падежне конструкције „*на* + N_{Acc}“ и „*за* + N_{Instr}“. Према

Граматици русинског језика (Рамаџ, 2006: 353), забележена је само конструкција „*на + N_{Acc}*“ која се појављује код глагола *пахнуц* – в. примере (13) и (14), али, као у примеру (15), код неких аутора/говорника се уочава и употреба конструкције „*за + N_{Instr}*“ у истом значењу. На употребу ове друге конструкције утиче синонимични глагол *чуц* ‘чути; осећати мирис’ који је семантички сличан глаголу *пахнуц* и везује се са наведеним двама конструкцијама без суштинског значењског разликовања (Рамаџ, 2006: 220).

(13) Будзе пахнуц цали Дурдџов на смачни гулаши веліх кухарох.

‘Мирисаће Ђурђево на укусне гулаше многих куvara’ (VV)

(14) Кед ноц починала коло штири попоадню, валал починал пахнуц на дим.

‘Када је ноћ почињала око четири поподне, село је почињало да мирише на дим’ (VN 4/2019)

(15) Видзел сом потим, по твари, кед уж лсжал у хижі а цала просторія пахла за благо згнітима овоцами, лем без ферменту, як кед би остала тота иста сладкосц.

‘Видео сам затим, по лицу, кад је већ лежао у соби а цела просторија је мирисала на благо иструлело воће, само без фермента, као да је остала та иста слаткоћа’ (MH)

Према Ивић (Ivić, 2007: 299), у српском језику се користи конструкција „*на + N_{Acc}*“ у безличној реченици кад експеријенсер није сигуран да ли је његов стечен чулни утисак тај мирис за који зна или на који мисли – нпр. *Ту мирише на ђурђевак* према *Ту мирише ђурђевак*. У бачко-сремском русинском језику, међутим, није уобичајена оваква употреба глагола *пахуц* и пронађен је само један пример у Граматици – уп. *У граду пахло на пражене месо* ‘У граду је мирисало на пржено месо’ (Рамаџ, 2006: 353). Како бисмо одредили да ли је безлична употреба наведеног глагола последица утицаја српског језика или не, потребно је детаљнија анализа синтаксичких особина наведеног глагола са већим корпусом.

4.4. ГЛАГОЛИ ПЕРЦЕПТИВНОСТИ

Глаголи перцептивности реферишу о могућности перципирања неког перцептивног феномена. У бачко-сремском русинском језику постоје два различита начина за изражавање ове семантичке зоне. Прво је употреба безличне предикативне конструкције „*буц + инфинитив*“ која се пре свега фокусира на могућност перцептивног искуства. Када је у питању олфакторна перцепција, употребљавају се конструкције *буц чуц* ‘мирисати се’ и *буц чувствовац* (*пах*) ‘осећати се’, у чијем се облику презента изоставља глагол *буц* као што се види у примеру (17).

(16) *Вноци коло итирох годзин було чуц звонка до хижи паленіско, дим, цигурно шмеце палели, та сом облак заварла.*

‘Ноћас око четири сата је споља у кућу улазио мирис паљевине, дим, сигурно су смеће палили па сам затворио прозор’ (SRNJ)

(17) *Месо уж дакус чуц.*

‘Месо већ мало мирише’ (ЂР)

(18) *У ваздуху було чувствовац пах яри.*

‘У ваздуху се осетио мирис пролећа’ (ZH 5/2023)

Ваљало би још додати да конструкцију *буц чуц* често прате предлошко-падежне конструкције „*на* + N_{Acc}“ и „*за* + N_{Instr}“ када субјекат који иначе не издаје мирис постаје миришљав због непосредног контакта са извором или носиоцем неког мириса. У датом случају директни објекат врши функцију посредника тог мириса и обележава се помоћу објекатског акузатива – уп. *Чуц це*_{Acc} *за доганом*_{Instr} /*паленку*_{Instr}, *Чуц це*_{Acc} *на доган*_{Acc} /*паленку*_{Acc} ‘Миришеш на дуван/ракију’ (Рамаџ, 2006: 220).

Друго је употреба рефлексивне конструкције са *ше* (< **сѣ*) која најчешће описује ситуацију са пасивном олфакторном ситуацијом. За разлику од конструкција *буц чуц* и *буц чувствовац (пах)*, дата конструкција се не фокусира на могућност перцептивног искуства, него на остварење неинтенционалног перцептивног акта пасивним путем.

(19) *Јк гражданє приявели, у ваздуху ше чувствус пах розпуценой пластики, бензину и ацетону, а локална самоуправа на терен послала инспекторох хтори би мали випитац тот случай загадзovania ваздуху.*

‘Како су грађани пријавили, у ваздуху се осећа мирис ослабљене пластике, бензина и ацетона, а локална самоуправа је на терен послала инспекторе који би требало да испитају овај случај загађења ваздуха’ (RTV 01.08.2024.)

(20) *Того дня у школи ше чувствовал пах кифлочкох, колачицох и овоци.*

‘Тог дана у школи се осетио мирис кифлица, колачића и воћа’ (VN 4/2022)

4.5. СЕНЗОРНИ ГЛАГОЛИ

Сензорни глаголи описују релативно „сиров“ осећај без навођења експеријенсера (Viberg, 2021: 36). У бачко-сремском русинском лексикону у ту класу глагола спада практично само глагол *шмердзиц* који је настао од прасловенског глагола **smьrděti*. Дати глагол се употребљава искључиво за означавање ситуације са крајње непријатним мирисом, односно смрадом. Дати глагол поседује два синтаксичка модела: први модел је кад нешто испушта крајње непријатан мирис и у позицији синтаксичког субјекта стоји извор или носилац тог непријатног мириса, док други модел са предлошко-падежном конструкцијом „*на* + N_{Acc}“ (код неких аутора/говорника и „*за* + N_{Instr}“) упућује на тај непријатан мирис који се осећа преко субјекта-посредника.

- (21) *Наш собешеднік Синиша Мали гвари же стереотип о тим же коже млеко шмердзи и ма неприємни смак панує прето же велі кози у валале єдза шицко, та вец таке и млеко.*

‘Наш саговорник Синиша Мали каже да стереотип о томе да козје млеко смрди и има непријатан укус влада зато што већина коза у селу једе све, па је онда такво и млеко’ (RS 14.4.2018)

- (22) *Од теди прешли два мешаџи, депония рошнє и шмердзи више баржей.*

‘Од тада је прошло два месеца, депонија расте и смрди све јаче’ (RS 30.4.2018)

- (23) *Мой коч шмердзи на гной, га?*

‘Моја кола смрде на ђубриво, је л’ да?’ (МК)

- (24) *[...], понеже цали локал шмердзел на швижго випаковану балегу, а у локалу, нікого крем нєй, читателю.*

‘[...], јер је цео локал смрдео на свеже избачену балегу, а у локалу, нема никога сем ње, читаоче’ (IM)

4.6. СЕМАНТИЧКА ОРГАНИЗАЦИЈА СИСТЕМА БАЗИЧНИХ ГЛАГОЛА ОЛФАКТОРНЕ ПЕРЦЕПЦИЈЕ У БАЧКО-СРЕМСКОМ РУСИНСКОМ ЈЕЗИКУ

На основу анализе спроведене у овом одељку могу се издвојити семантичка организација система базичних глагола олфакторне перцепције у бачко-сремском русинском језику и његове заједничке и специфичне карактеристике које леже између размотреног и осталих словенских језика.

Бачко-сремски русински језик лексикализује семантичко потпоље олфакторне перцепције помоћу базичних глагола *нюхац*, *нюхциц*, *пахац*, *чувствовац* (*пах*), *пахнуц*, *буц чуц*, *буц чувствовац* (*пах*), *чуц ше* и *шмердзиц*. Као и у другим словенским језицима, наведени језик разликује пет главних семантичких зона олфакторне перцепције користећи и лексичка и граматичка средства. Значење перцептивне активности лексикализују глаголи *нюхац*, *нюхциц* (< **њихати*) и *пахац* (< **рахати*), док за значење перцептивног искуства не постоји посебна олфакторна лексема и уместо ње се употребљава глагол опште перцепције *чувствовац* (*пах*). Када је реч о глаголима који указују на перцептивни феномен, у улози сензорног копулативног глагола јавља се глагол *пахнуц* (< **рахнути*), а у семантичкој зони перцептибилности иступају граматичка средства као што су *буц чуц* (< **čiti*) и *буц чувствовац* (*пах*) за означавање могућности перцептивног акта и *чуц ше* (< **čiti*) за означавање остварења пасивног перцептивног акта, док се за интензитет мириса употребљава сензорни глагол *шмердзиц* (< **smřdĕti*) који се појављује у контекстима са крајње непријатним мирисом. Дистрибуција базичних глагола олфакторне перцепције у бачко-сремском русинском језику може се представити у Табели 2 приказаној доле:

Табела 2. Дистрибуција базичних глагола олфакторне перцепције у бачко-сремском русинском језику

Семантичка зона:	Глаголи и предикати:	Синтаксичке моделе:
Глаголи перцептивне активности	<i>нюхац</i> <i>нюхциц</i> <i>пахац</i>	$N_{Nom} + V + N_{Acc}$
Глаголи перцептивног искуства	<i>чувствовац</i> (<i>пах</i>)	$N_{Nom} + V + N_{Acc}$
Сензорни копулативни глаголи	<i>пахнуц</i>	$N_{Nom} + V + Adv/ComCl$ $N_{Nom} + V + на + N_{Acc} / за + N_{Instr}$
Глаголи перцептибилност	<i>буц чуц</i>	$N_{Nom} + Pred + N_{Acc}$ $N_{Nom} + Pred (+ N_{Acc}) + на + N_{Acc} / + за + N_{Instr}$
	<i>буц чувствовац</i> (<i>пах</i>)	$N_{Nom} + Pred + N_{Acc}$
	<i>чуц ше</i>	$N_{Nom} + V$
Сензорни глаголи	<i>шмердзиц</i>	$N_{Nom} + V$ $N_{Nom} + V + на + N_{Acc} / + за + N_{Instr}$

Међу словенским језицима чији су нам подаци доступни, бачко-сремски русински језик показује високе сличности са карпато-русинским, пољским, чешким, словачким и украјинским језиком. Прво, карпато-русински и бачко-сремски русински језик поседују глаголе настале од **пахати* и **пахоти* између којих се уочава семантичка опозиција перцептивне активности и перцептивног феномена. У размотреном језику такође се употребљава конструкција „**byti* + инфинитив“ за означавање перцептивбилности, односно ситуације у којој се ради о могућности остварења датог перцептивног акта, мада у датом језику се користи и рефлексивна конструкција која се, за разлику од наведене конструкције, фокусира на остварење неинтенционалног перцептивног акта пасивним путем. Употреба рефлексивне конструкције, као што примећује Ј. Рамач (Ramač, 2006: 220), јесте највероватније утицај српског или хрватског језика са којима се бачко-сремски русински језик налази у сталном и дуготрајном контакту, међутим, уочава се и паралелна употреба споменутих двеју конструкција код истог аутора/говорника и не може се увек закључити да је то интерференција српског или хрватског језика (Okano, 2022: 183–184). У вези са тим аспектом би била потребна детаљнија анализа на већем корпусу.

5. ЗАКЉУЧНИ КОМЕНТАРИ

У овом раду је проведена анализа базичних глагола олфакторне перцепције у бачко-сремском језику са посебним освртом на њихову етимологију и семантичку организацију. Резултати анализе потврђују следеће: (1) као и други словенски језици, размотрени језик поседује лексеме за означавање олфакторне ситуације које су наслеђене из прасловенског лексичког слоја и то су *нюхац*, *нюхциц* (< **njixati*), *пахац* (< **пахати*), *пахнуц* (< **пахоти*), *буц чуц* (< **čuti*), *чуц ше* (< **čuti*) и *шмердзиц* (< **směrděti*); (2) за размотрени језик је такође релевантна опозиција између пет главних семантичких зона перцепције, а које се разликују помоћу лексичких и граматичких средстава; (3) судећи по дистрибуцији и семантичкој организацији базичних глагола олфакторне перцепције, лексички систем размотреног језика има највише сличности са језицима који су генетски и ареално повезани, односно са карпато-русинским, пољским, чешким, словачким и украјинским. У оквиру овог рада размотрени су само базични глаголи олфакторне перцепције, а периферни или изведени глаголи и именице нису узети у обзир и њима би било потребно посветити пажњу посебном приликом.

Kaname Okano

SLAVIC VERBS OF OLFACTORY PERCEPTION AND THEIR PARALLELS IN BAČKA-SREM RUTHENIAN

SUMMARY

This paper is dedicated to analyzing basic verbs of olfactory perception in the Bačka-Srem Ruthenian language, with particular attention to their etymology and semantic organization. From the perspective of Slavic etymology, as with other contemporary Slavic languages, this language also possesses verbs of olfactory perception inherited from Proto-Slavic verbs which directly or indirectly relate to the olfactory perception. However, in each language, their distribution and lexical systems are organized to varying degrees in different ways. The paper examines the lexical system of basic olfactory perception verbs in the mentioned language and confirms the following conclusions: (1) The language in question has verbs for denoting olfactory situations that have originated from the Proto-Slavic verbs, such as *njuxac* ‘sniff’, *njuxcic* ‘sniff’ (< **njuxati*), *paxac* ‘smell at’ (< **paxati*), *paxnuc* ‘smell’ (< **paxnŋti*), *buc čuc* ‘be olfactible’, *čuc še* ‘smell’ (< **čuti*), and *šmerdzic* ‘stink’ (< **smьrděti*); (2) In the examined language, an opposition is observed between five main semantic zones of perception and their differentiation using lexical and grammatical means; (3) The lexical system of the examined language shows the greatest similarities with the languages that are genetically and areally related.

KEYWORDS: semantics, etymology, lexicalization, verbs of olfactory perception, Bačka-Srem Ruthenian, Slavic languages.

КОРИШЋЕНЕ СКРАЋЕНИЦЕ

acc = акузатив, Adv = прилог, ComCl = реченична допуна, Instr = инструментал, Nom = номинатив, Pred = предикатив, блр. = белоруски, буг. = бугарски, глуж. = горњолужички, говор. = говорни, дијал. = дијалект, длуж. = доњолужички, застр. = застарели, књиж. = књижевни, крсн. = карпаторусински, лем. = лемковски, мак. = македонски, пољ. = пољски, слч. = словачки, слн. = словеначки, с. = српски, с.-х. = српски и хрватски, укр. = украјински, х. = хрватски, чеш. = чешки.

LITERATURA

- Apresjan, JU. D. (1995). *Izbrannye trudy. Tom II. Integral'noe opisanie jazyka i sistemnaja leksikografija*. Moskva: Jazyki russoj kul'tury. (Cyrillic)
- Gisborne, N. 2010. *The Event Structure of Perception Verbs*. Oxford: Oxford University Press.
- Grković-Mejdžor, J. (2013). *Istorijska lingvistika: Kognitivno-tipološke studije*. Novi Sad, Sremski Karlovci: Izdavačka kuća Zorana Stojanovića. (Cyrillic)
- Havránek, B. – Jedlička, A. (1981). *Česká mluvnice*. Praha: SPN.
- Ivić, M. 2007. Relevantna uloga čula mirisa egzemplifikovana srpskim jezičkim faktima, *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* L, 297–301. (Cyrillic)
- Jędrzejowski, Ł. – Staniewski, P. (2021). Rendering what the nose perceives: An introduction. In: Jędrzejowski, Ł., Staniewski, P. (eds.) *The Linguistics of Olfaction: Typological and Diachronic Approaches to Synchronic Diversity*. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1–34.
- Kaliušenko, Ju.V. 2014. Aktanty situacii s ol'faktornymi glagolami inertnogo tipa (na materiale anglijskogo, latyšskogo, nemeckogo, ruskogo i ukrainskogo jazykov). *Acta Linguistica* 8, 1, 104–115. (Cyrillic)
- Kanazashi, K. (2019). On Some Features of Slovene Sentence Construction *biti*+infinitive: From the Viewpoint of the Czech Parallel Sentence Construction [in Japanese]. *Slavia Iaponica* 22, 197–226.
- Mihaljević, M. 2009. The structure of complements of verbs of perception in Croatian. Franks, S., Chidambaram, V., Joseph, B. (Eds.) *A linguist's linguist: Studies in South Slavic linguistics in honor of E. Wayles Browne*. Bloomington, 317–353.
- Okano, K. (2017). Glagoli vizuelne percepcije u vojvođanskom rusinskom jeziku u svetlu slovenske etimologije. *Limes Slavicus* 2, 148–162. (Cyrillic)
- Okano, K. (2022). Glagoli auditivne percepcije u vojvođanskom rusinskom jeziku u svetlu slovenske etimologije. *Rusinistični studiji = Ruthenian Studies* 6, 171–190. (Cyrillic)
- Padučeva, E. V. (2004). *Dinamičeskie modeli v semantike leksiki*. Moskva: Jazyki slavjanskoj kul'tury. (Cyrillic)
- Popović, D. (2016). *Predikati percepcije u ruskom i srpskom jeziku* (Neobjavljena doktorska disertacija). Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad. (Cyrillic)
- Ramač, JU. (2006). *Gramatika ruskoho jazyka*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva. (Cyrillic)
- Ružička, J. et al. (1966). *Morfológia slovenského jazyka*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.

- Sanković, N.M. (2023). *Glagoli emitovanja perceptivnih stimulusa u srpskom jeziku* (Neobjavljena doktorska disertacija). Filološki fakultet, Univerzitet u Beogradu, Beograd. (Cyrillic)
- Šul'žuk, K. F. (2010). *Syntaksys ukrajins'koji movy*. Kyjiv: Akademija. (Cyrillic)
- Viberg, Å. (1984). Verbs of perception: a typological study. Butterworth, B., Comrie, B., Dahl, Ö. *Explanations for language universals*, 123–162. Berlin–New York–Amsterdam.
- Viberg, Å. (2008). Swedish verbs of perception from a typological and contrastive perspective. In: de los Ángeles Gómez González, M., J. L. Mackenzie, González Álvarez, E. M. (eds.) *Languages and Cultures in Contrast and Comparison*. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 123–172.
- Viberg, Å. (2015). Sensation, perception and cognition: Swedish in a typological-contrastive perspective. *Functions of Language* 22/1, 96–131.
- Viberg, Å. (2019). Phenomenon-based perception verbs in Swedish from a typological and contrastive perspective. In: Gilbert, É. (ed.) *Perception, perceptibilité et objet perçu. Approches inter-langues*. Caen: Presses Universitaires de Caen, 17–48.
- Viberg, Å. (2021). Why smell is special? A case study of a European language: Swedish. In: Jędrzejowski, Ł., Staniewski, P. (eds.) *The Linguistics of Olfaction: Typological and Diachronic Approaches to Synchronic Diversity*. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 35–72.

РЕЧНИЦИ

- Beekes, R.S.P. (2010). *Etymological Dictionary of Greek, vol. 1–2*. Leiden, Boston: Brill.
- Brückner, A. (1974). *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- DNS: *Dolnoserbško-nimsko slovniki*. Preuzeto sa <http://www.dolnoserbški.de/ndw/>
- DRMJ: *Digitalen rečnik na makedonskiot jazik*. Preuzeto sa <http://drmj.eu/> (Cyrillic)
- ERHSJ: Skok, P. (1971–1974). *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, 1–4*. Zagreb: JAZU.
- ERSJ: (2006). *Etimološki rečnik srpskog jezika, sveska 2: BA–BD*. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti, Institut za srpski jezik SANU.
- ESUM: (1982–2012). *Etimolohičny slovnyk ukrajinskoji movy, 1–6*. Kyjiv: Naukova dumka. (Cyrillic)
- ÈSSJA: Trubačev O.N. (red). *Ètimologičeskij slovar' slavjanskih jazykov:*

- praslavjanskij leksičeskij fond, vypusk 1–42*. Moskva: Nauka. (Cyrillic)
- Fasmer, M. (1986–1987). *Ètimologičeskij slovar' russkogo jazyka, I–IV*. Moskva: Progress. (Cyrillic) Preuzeto sa <https://lexicography.online/etymology/vasmer/>
- HS: (2017). *Hornjoserbsce.de*. Preuzeto sa <https://obersorbisch.de/>
- ISSČ: *Internetový slovník současné češtiny*. Preuzeto sa <https://www.nechybuje.cz/slovník-soucasne-cestiny>
- Králik, L. (2015). *Stručný etymologický slovník slovenčiny*. Bratislava: VEDA.
- Krylov, G.A. (2005). *Ètimologičeskogo slovarja russkogo jazyka*. Sankt-Peterburg: Poligrafuslugi. Preuzeto sa <https://lexicography.online/etymology/krylov/> (Cyrillic)
- MAS: Evgen'eva, A. P. (red.) (1999). *Slovar' russkogo jazyka: v 4 t*. Moskva: Russkij jazyk, Poligrafresurs.
- Pokorny, J. (1959). *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*. Bern: Francke. Preuzeto sa <https://indogermanisch.org/pokorny-etymologisches-woerterbuch/index.htm>
- RBE: (1977–2012). *Rečnik na b''lgarskija ezik (Onlajn)*. Sofija: BAN, AI „Prof. Marin Drinov“. Preuzeto sa <https://ibl.bas.bg/rbe/> (Cyrillic)
- RMS: (1967–1976). *Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika, I–III*. Novi Sad: Matica srpska – Zagreb: Matica hrvatska; IV–VI. Novi Sad: Matica srpska. (Cyrillic)
- RRS: Kerča, I. (2007). *Rusyns'ko-rus'kỳj slovnyk, I–II*. Užhorod: PoliPrint. (Cyrillic)
- RSJ: (2007). *Rečnik srpskoga jezika*. Novi Sad: Matica srpska. (Cyrillic)
- RSS: Ramač, JU. (red.) (2010). *Rusko-serbski slovnjik*. Novi Sad: Zavod za kulturu vojvođanskix Rusnacox. (Cyrillic)
- SES: Snoj, M. (2005). *Slovenski etimološki slovar*. Spletna izdaja. Preuzeto sa <https://fran.si/193/marko-snoj-slovenski-etimoloski-slovar>
- SJP: (1997). *Słownik języka polskiego PWN*. Preuzeto sa <https://sjp.pwn.pl/>
- SRNJA: Ramač, JU. (red.) (2017). *Slovnjik ruskoho narodnoho jazika, I–II*. Novi Sad: Zavod za kulturu vojvođanskix Rusnacox. (Cyrillic)
- SSJ: (1959–1968). *Slovník slovenského jazyka, I–VI*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. Preuzeto sa <https://slovník.juls.savba.sk/?d=peciar>
- SSKJ: (2000). *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Spletna izdaja. Preuzeto sa <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html>
- SUM: Bilodid, I.K. (red.) (1970–1980). *Slovnuk ukrajins'koji movy v II tomax*. Kyjiv: Naukova dumka. Preuzeto sa <https://sum.in.ua/> (Cyrillic)
- TSBM: (1977–1984). *Tłumačal'ny sloŭnik bielaruskaj movy ŭ 5-ci tamach*. Minsk: Bjełarus. Sav. Encykłapiedyja imia Pjetrusia Broŭki. Preuzeto sa <http://www.skarnik.by/tsbm> (Cyrillic)

ИЗБОРИ ПРИМЕРА

BMW: BMWSLO.com Preuzeto sa <https://www.bmwslo.com/topic/39757-cevi-na-bencin-pumpi/>

ĐP: Papharhaji, D. (2009). *Zapor: vibrana proza*. Novi Sad: Ruske slovo. (Cyrillic)

IM: Međeši, I. (2011). *Špaciri po spodku dunca*. Novi Sad: Ustanova studentski kulturni centar. (Cyrillic)

JUP: Pap, Ju. (2010). *Bači Đura z Kerestura: Ej, bul to kediš krasni čas*. Novi Sad: Društvo za ruski jazik, literaturu i kulturu.

LMN: *L'vivs'ka Manufakura Novyn*. Z kvartyry jšov rizkyj zapax hazu: na L'vivščyni vrjatuvaly 64-ričnoho čolovika. Preuzeto sa <https://www.lmn.in.ua/z-kvartyry-jshov-rizkyj-zapakh-hazu-na-lvivshchyni-vriatuvaly-64-richnoho-cholovika/>

MČ: Čykyvdja, M. (2016). *Myhal' Čykyvdja – Literaturnyj sajt. Trye partyzany*. Preuzeto sa <http://380996604484.avtor.me/note/43231>

MK: Kočiš, M. M. 1963. *Kročaji*. Ruski Kerestur: Ruske slovo. (Cyrillic)

PL: *Politika. Požar kod Sombora, vatra se širi ka kućama u naselju Čvorak i Rokvcima* (24.7.2024.). Preuzeto sa <https://www.politika.rs/scc/clanak/624647/Pozar-kod-Sombora-vatra-se-siri-ka-kucama-u-naselju-Cvorak-i-Rokvcima>

RS: *Ruske slovo*. Preuzeto sa <http://www.ruskeslovo.com/> (Cyrillic)

RTV: *Radio-televizija Vojvodina*. Preuzeto sa <http://www.rtv.rs/rsn/> (Cyrillic)

RuS: (2013). *Rusnaci u švetu*. Vol. 12, No. 3 (September–December). Preuzeto sa <http://ruskatube.x10host.com/rus/Rusnaci%20u%20svece%2034.pdf> (Cyrillic)

SK: *Súkromné konzervatórium. Beseda s autorom Veže elfov* (17.12.2014). Preuzeto sa <https://www.konzervatoriumnitra.sk/muza/69-beseda-s-autorom-veze-elfov>

ŠV: *Švetlosc*. Novi Sad: Ruske slovo. (Cyrillic)

VN: *Vjenčić/Venčuk*. Vukovar: Savez Rusina Republike Hrvatske. (Cyrillic)

VV: *Vojvodanske vesti. Mirisaće Đurđevo na ukusne gulaše mnogih kuvara / Budze pahnuc cali Đurđov na smačni gulaši veljix kuxarox* (9.8.2019) Preuzeto sa <https://vojvodjanskevesti.rs/mirisace-djurdjevo-na-ukusne-gulase-mnogih-kuvara-budze-pahnuc-cali-d%D1%8Erd%D1%8Cov-na-smacni-%D2%91ulasi-vel%D1%97h-kuharoh/> (Cyrillic)

ZH: *Zahradka: časopis za dzeci*. Novi Sad: Ruske slovo. (Cyrillic)

